

УДК 343.237

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.29.43>

ОСОБЛИВОСТІ ПОКАРАННЯ ЗА ПРИДБАННЯ, ОТРИМАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ ЧИ ЗБУТ МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО КРИМІНАЛЬНО ПРОТИПРАВНИМ ШЛЯХОМ

Стеценко Інна Миколаївна,

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії кафедри кримінального права (Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна)

Стаття присвячена встановленню та з'ясуванню особливостей покарання за придбання, отримання, зберігання чи збуту майна, одержаного кримінально протиправним шляхом, що відіграє важливу роль у кримінально-правовому регулюванні суспільних відносин у цій сфері та сприяє ефективній реалізації покарання за вчинене кримінальне правопорушення.

У роботі дано належну правову оцінку видам покарань, які можуть бути застосовані за вчинення аналізованого кримінального правопорушення, що, в свою чергу, має важливе значення для забезпечення належної правової оцінки кримінально протиправного діяння, передбаченого ст. 198 КК України. Зазначено, що вибір судом виду покарання за придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного кримінально протиправним шляхом, залежить від встановлених в процесі розслідування ознак елементів складу кримінального правопорушення, а також від практики застосування кримінально-правової норми судовими органами.

Здійснений теоретико-правовий аналіз призначення покарання за придбання, отримання, зберігання чи збуту майна, одержаного кримінально протиправним шляхом дає змогу висвітлити усі основні аспекти притягнення до відповідальності за дане правопорушення, а також забезпечує створення підґрунтя для подальших досліджень.

З'ясовано, що наразі у санкції досліджуваної кримінально-правової норми нормативно закріплені справедливі, адекватні вчинюваному кримінальному правопорушенню, види покарань. Дані санкції відносять вчинюване кримінальне правопорушення до нетяжких злочинів і, на перший погляд, вони в змозі забезпечити реалізацію виховної функції, яка здійснюється державними органами.

Разом з тим, звернуто увагу на доцільність внесення змін до санкції ст. 198 КК України у частині передбачення штрафу як основного покарання у розмірі від трьох до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, оскільки на сьогодні максимальний розмір штрафу є в рази меншим за максимальний розмір матеріальної шкоди у значному розмірі.

Зроблено висновок, що при призначенні покарання суд повинен враховувати усі елементи складу вчиненого кримінального правопорушення, а також визначати ступінь вини особи, з метою забезпечення прийняття відповідного рішення, яким буде надано хід державно-владного примусу. Диверсифікація кримінального покарання у санкції ст. 198 КК України шляхом передбачення альтернативи у вигляді штрафу сприяли б підвищенню рівня захищеності об'єктів власності у нашій державі, а також наближенню норм вітчизняного законодавства до світових стандартів.

Ключові слова: майно, одержане кримінально протиправним шляхом, покарання, штраф, арешт, обмеження волі, позбавлення волі, призначення покарання, ефективність покарання.

PECULIARITIES OF PUNISHMENT FOR ACQUISITION, RECEIPT, STORAGE OR SALE OF PROPERTY OBTAINED BY CRIMINAL ILLEGAL MEANS

Stetsenko Inna Mykolaivna,
Recipient of Higher Education with the
Degree of Doctor
Philosophy of the Department of Criminal
Law
(National Academy of Internal Affairs,
Kyiv, Ukraine)

The article is devoted to establishing and elucidating the specifics of the punishment for the acquisition, receipt, storage or sale of property obtained by criminal illegal means, which plays an important role in the criminal law regulation of social relations in this area and contributes to the effective implementation of the punishment for the committed criminal offense.

The work provides a proper legal assessment of the types of punishments that can be applied for committing the analyzed criminal offense, which, in turn, is important for ensuring a proper legal assessment of the criminally illegal act provided for in Art. 198 of the Criminal Code of Ukraine. It is noted that the choice of the type of punishment by the court for the acquisition, receipt, storage or sale of property obtained by criminal illegal means depends on the elements of the criminal offense established during the investigation, as well as on the practice of applying the criminal law norm by judicial authorities.

The carried out theoretical and legal analysis of punishment for the acquisition, receipt, storage or sale of property obtained by criminal illegal means makes it possible to highlight all the main aspects of prosecution for this offense, and also provides the basis for further research.

It has been found out that currently in the sanction of the investigated criminal law norm, fair, adequate types of punishments for the committed criminal offense are normatively established. These sanctions refer the committed criminal offense to minor crimes and, at first glance, they are able to ensure the implementation of the educational function carried out by state bodies.

At the same time, attention was drawn to the expediency of making changes to the sanction of Art. 198 of the Criminal Code of Ukraine in terms of the provision of a fine as the main punishment in the amount of three to ten thousand non-taxable minimum incomes of citizens, since today the maximum amount of the fine is many times smaller than the maximum amount of material damage in a significant amount.

It was concluded that when imposing a punishment, the court must take into account all the elements of the criminal offense committed, as well as determine the degree of guilt of the person, in order to ensure the adoption of an appropriate decision, which will be subject to the course of state coercion. Diversification of criminal punishment in the sanction of Art. 198 of the Criminal Code of Ukraine, by providing an alternative in the form of a fine, would contribute to increasing the level of protection of property objects in our country, as well as bringing the norms of domestic legislation closer to international standards.

Key words: property obtained by criminal illegal means, punishment, fine, arrest, restriction of freedom, deprivation of liberty, imposition of punishment, effectiveness of punishment.

У нашій державі здійснюється всебічний захист відносин, які виникають у сфері реалізації права власності, Однак, найважливішим засобом захисту прав та законних інтересів учасників цивільно-правових відносин у цій сфері є можливість притягнення

винних у заздальгідь не обіцяному придбанні або отриманні, зберіганні чи збуті майна, завідомо одержаного кримінально протиправним шляхом за відсутності ознак легалізації (відмивання) майна, одержаного кримінально протиправним шляхом осіб до кримінальної відповідальності.

Встановлення згаданого виду відповідальності щодо придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного кримінально протиправним шляхом є необхідною умовою для здійснення ефективного правового регулювання даної сфери. Особи, що вчиняють кримінально карані діяння у згаданій сфері підлягають притягненню до кримінальної відповідальності та державному осуду з метою застереження усіх інших, а також для недопущення збагачення за рахунок використання чужих прав власності. У зв'язку з вищезазначеними положеннями, необхідним є комплексне дослідження характерних особливостей кримінальної відповідальності у сфері придбання, отримання, зберігання чи збуту майна, одержаного кримінально протиправним шляхом.

Теоретико-правовий аналіз зазначеної сфери надасть змогу висвітлити усі основні аспекти притягнення до відповідальності за дане правопорушення, а також забезпечить створення підґрунтя для подальших досліджень. Наукове вивчення особливостей кримінальної відповідальності за дане кримінальне правопорушення важливе, оскільки його результати нададуть змогу виявити якісні характеристики захисту права власності. Потреба у такому дослідженні зумовлена інтеграційними процесами України і визначення особливих рис створить підґрунтя для запозичення зарубіжними державами національного досвіду у правовому регулюванні даної сфери. Вивчення покарання за цей злочин допоможе встановити певні характеристики даного правового інституту та стане підґрунтям для подальшого удосконалення правового регулювання у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження питань, пов'язаних з реалізацією кримінальної відповідальності за придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного кримінально протиправним шляхом, доволі широко здійснювалося в науці кримінального права, зокрема в контексті робіт, які стосуються особливостей кваліфікації злочинів проти власності. У сучасний період значний внесок у становлення та розвиток окремих теоретичних поглядів щодо окресленої проблематики зробили такі вчені, як: П. П. Андрушко, Д. П. Альошин, Н. О. Антонюк, В. Д. Базилевич, М. І. Бажанов, В. С. Батиргареєва, Ю. В. Баулін, А. С. Беніцький, П. С. Берзін, В. І. Борисов, Л. П. Брич, І. А. Вартилецька, Б. І. Газдайка-Василишин, О. О. Дудоров, В. А. Клименко, І. В. Клиничук, М. Й Коржанський, М. І. Мельник, А. В. Савченко, О. В. Смаглюк, В. В. Сташис, М. І. Панов, В. Я. Тацій, М. І. Хавронюк, В. Б. Харченко, О. В. Чус, А. Ю. Швець та ін. Варто зазначити, що в їх працях питання кримінально-правової охорони власності від придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного кримінально протиправним шляхом, розглянуто без урахування особливостей призначення покарання за це кримінально протиправне правопорушення.

Метою статті є дослідження особливостей покарання за придбання, отримання, зберігання чи збуту майна, одержаного кримінально протиправним шляхом задля підвищення ефективності протидії таким кримінальним правопорушенням у державі.

Кримінальне правопорушення у виді придбання, отримання, зберігання чи збуту майна, одержаного кримінально протиправним шляхом, має свої характерні риси, які виділяють його з-поміж інших кримінальних правопорушень. Більше того, покарання, які застосовуються до винних осіб також мають свої властивості.

Правова норма, яка закріплює кримінальну відповідальність за заздальгідь не обіцяне придбання або отримання, зберігання чи збут майна, завідомо одержаного кримінально протиправним шляхом за відсутності ознак легалізації (відмивання) майна,

одержаного кримінально протиправним шляхом, встановлюється ст. 198 Кримінального кодексу України.

Переходячи безпосередньо до аналізу покарання, передбаченого за вчинення вказаного кримінально протиправного правопорушення необхідно вказати на те, що санкція даної норми передбачає такі види покарань:

- арешт на строк до шести місяців;
- обмеження волі на строк до трьох років;
- позбавлення волі на той самий строк.

Під арештом потрібно розуміти кримінальне покарання, що полягає в триманні засудженого в умовах ізоляції і встановлюється на строк від одного до шести місяців. Не застосовується даний вид покарання до осіб віком до 16 років, вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до 7 років. Арешт є лише основним покаранням. У широкому значенні арешт характеризується за ознаками, які властиві усім видам покарань, тобто: є заходом державного примусу; призначається: від імені держави і виключно вироком суду; тій особі, яка визнана винною у вчиненні злочину; за вчинення саме злочину; полягає у передбаченому КК обмеженні прав і свобод засудженого; тягне за собою судимість. Арешт у вузькому значенні характеризується за такими специфічними ознаками, як: особливості змісту (лімітація волі, що здійснюється шляхом пригнічення рефлексу особистої свободи у засудженого за допомогою його фізичної ізоляції); спеціально встановлене місце відбування (арештний дім); режим підвищеної суворості (який проявляється у значній кількості правообмежень, навіть у порівнянні з найсуворішим видом покарання – позбавленням волі); короткочасний строк покарання.

При застосуванні такого різновиду кримінального покарання як арешт, суд позбавляє особу права вільно переміщуватись у просторі. Арешт має на меті встановити перебування засудженої особи в ізольованому приміщенні від зовнішнього світу, коли засуджений не може зашкодити собі та оточуючим своїми протиправними діями [1, с. 216].

З огляду на дію в Україні воєного стану та ведення на її території бойових дій потрібно зазначити, що порядок та підстави арешту військових визначаються і регулюються військовим законодавством, тому до такого виду арешту доцільніше вживати визначення «гауптвахта».

Також потрібно вказати, що арешт може бути виключно основним видом покарання і не може застосовуватись як додатковий захід державного впливу на особу.

Зауважимо, що не потрібно плутати арешт особи як вид покарання та арешт майна як захід забезпечення кримінального провадження. Арешт майна застосовується для тимчасового позбавлення прав відчужувати, розпоряджатися та користуватися вилученим майном. Основною суттю цього заходу є створення умов для унеможливлення дій, що сприяють приховуванню, пошкодженню, псуванню, знищенню, перетворенню, відчуженню об'єктів матеріального світу, що мають значення для кримінального процесу. Отже, зазначені поняття «арешт» та «арешт майна» є різними за своєю правовою природою, тому не можна їх ототожнювати.

Крім того, арешт як вид покарання в кримінальному законодавстві має певні специфічні риси, а саме:

- 1) виступає в якості одного з заходів впливу держави на винну особу та застосовується тільки на підставі рішення суду;
- 2) передбачає обов'язкову наявність вини та призначається виключно до винної особи у злочині;
- 3) обмежує права і свободи людини на певний строк, що за наслідками спричинює судимість у винної особи;

4) передбачає відбування покарання у спеціально відведеному для цього місці зі спеціальним режимом (позбавлення права бачитись з іншими особами, крім свого адвокату, неможливість відправлення та одержання більшості видів посилок тощо) [2, с. 258].

Покарання у виді обмеження волі полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці. Обмеження волі встановлюється на строк від одного до п'яти років. Обмеження волі не застосовується до неповнолітніх, вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до чотирнадцяти років, до осіб, що досягли пенсійного віку, військовослужбовців строкової служби та до інвалідів першої і другої групи.

Обмеження волі є видом основного покарання, що чинить подвійний вплив на засудженого, який водночас: а) обмежується в свободі пересування і виборі місця проживання; б) обов'язково залучається до праці.

Обмеження волі є строковим покаранням – воно може призначатися судом на строк від одного до п'яти років. Засуджені відбувають це покарання у кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства. Відповідно до п. 6 розділу II Прикінцевих та перехідних положень КК особи, які відбувають покарання за вироком суду у виді позбавлення волі на строк до п'яти років в колоніях-поселеннях, вважаються такими, що відбувають покарання у виді обмеження волі.

Обмеження волі належить до покарань, які є альтернативними позбавленню волі на певний строк. При позбавленні волі засуджений обов'язково ізолюється від суспільства і забезпечення ізоляції є однією із вимог режиму у колоніях. При обмеженні волі засуджений хоч теж обмежується в певних правах і свободах, таких як особиста свобода, свобода пересування, свобода вибору місця проживання чи перебування тощо, але в своїй сукупності вони не створюють такої ізоляції, як при позбавленні волі, оскільки засуджені до обмеження волі мають більше можливостей спілкування з соціальним середовищем, в тому числі і з тим, в якому вони перебували до вчинення злочину [3, с. 84].

Позбавлення волі – кримінальне покарання в Україні, яке полягає в ізоляції засудженого від суспільства та поміщенні його до кримінально-виконавчої установи. Є одним із найсуворіших кримінальних покарань, що являє собою примусову ізоляцію злочинця від суспільства та тримання його в спеціалізованій установі з певним режимом відбування.

На сьогодні позбавлення волі є найпоширенішим видом покарання. Це дозволяє призначати різноманітне покарання для різних правопорушників: може варіюватись термін покарання, особливості його відбування, характер виховного впливу на особу тощо.

Отже, при аналізі санкції ст. 198 КК України можна спостерігати нормативно-правове закріплення справедливих, адекватних вчинюваному кримінально протиправному правопорушенню, видів покарань. Дані санкції відносять вчинюване кримінальне правопорушення до нетяжких злочинів (передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років) і, на перший погляд, вони в змозі забезпечити реалізацію виховної функції, яка здійснюється державними органами.

Між тим, вважаємо за доречне внесення змін та доповнень до санкцій норми про придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного кримінально протиправним шляхом, спрямованих на врегулювання їх меж.

Тут варто звернути увагу на наступний аспект. Сьогодні санкція ст. 198 КК України не передбачає такого виду покарання як штраф. Між тим, вважаємо необхідним у майбутньому внести зміни до санкції ст. 198 КК України у частині передбачення штрафу як основного покарання у розмірі від трьох до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, оскільки, як доводять представлені розрахунки, на сьогодні максимальний розмір штрафу є в рази меншим за максимальний розмір матеріальної шкоди у значному розмірі.

Встановлення вищенаведеного покарання є необхідним, не тільки з метою припинення протиправного діяння, а й задля запобігання виникненню нових. Такі заходи, які характеризуються державним примусом, здійснюють превентивну функцію і направлені на підвищення правомірності поведінки усіх громадян, а також суб'єктів господарської діяльності.

Як відзначає М. Г. Корабель, покарання повинно відповідати тяжкості вчиненого злочину, бути справедливим і достатнім для виправлення засудженого та запобігання вчинення нових злочинів [4, с. 80–81].

Тим більше це є вкрай необхідним, оскільки санкція ст. 198 КК України є альтернативною, тобто вона передбачає й інше більш тяжке покарання.

Нагадаємо, що при визначенні розміру штрафу за вчинення кримінального правопорушення суд керується положенням ч. 2 ст. 53 КК України, яка передбачає, що розмір штрафу визначається судом залежно від тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та з урахуванням майнового стану винного в межах від тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян до п'ятдесяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, якщо статтями Особливої частини цього Кодексу не передбачено вищого розміру штрафу.

Як зазначає Л. О. Мостепанюк, застосування штрафу як одного з основних видів покарання часом має беззаперечні переваги у порівнянні позбавленням волі на певний строк [5, с. 412]. Варто погодитися з позицією науковця. Менш суворий характер даного виду покарання надає винній особі можливість зрозуміти, що держава надає їй шанс виправити своє ставлення до вчинюваного кримінально-каранного діяння та стати на шлях правослужняності.

Висновки. Розглянутий аналіз основних аспектів призначення покарання за досліджуване кримінальне правопорушення, а також санкцій за дане кримінально протиправне діяння дає змогу зробити висновок про його особливість у застосовуваних заходах державного примусу.

Закріплення такої системи покарань у статті 198 КК України пояснюється тим фактом, що вчинення придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного кримінально протиправним шляхом характеризується підвищеною суспільною небезпекою. Адже, вчинення такого злочину підриває відносини власності в цілому та становить небезпеку правам і законним інтересам пересічних громадян.

Зазначене свідчить про те, що при призначенні покарання суд повинен враховувати усі елементи складу кримінального правопорушення, а також визначати ступінь вини особи, з метою забезпечення прийняття відповідного рішення, яким буде надано хід державно-владного примусу. Отже, доцільною була б диверсифікація кримінального покарання у санкції ст. 198 КК України – передбачити альтернативу у вигляді штрафу. Такі правові зміни сприяли б підвищенню рівня захищеності об'єктів власності у нашій державі, а також наближенню норм вітчизняного законодавства до світових стандартів.

Таким чином, підводячи підсумки, необхідно вказати на те, що нами проаналізовано основні особливості та характерні риси покарання за кримінальне правопорушення,

передбачене ст. 198 КК України. Дане кримінальне правопорушення характеризується достатнім рівнем правового забезпечення. У свою чергу, забезпечення ефективного правового захисту, а також надійного реагування державних органів на кримінальні правопорушення у цій сфері є запорукою функціонування та розвитку інституту права власності в цілому, а також його окремих підінститутів.

Список використаних джерел:

1. Бурдін В. М. Арешт як вид кримінального покарання. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. № 3–4. С. 215–219.
2. Автухов К. А. Основні теоретичні та прикладні проблеми виконання покарання у виді арешту. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1 (145). С. 256–260.
3. Гель А. Обмеження волі як покарання, альтернативне позбавленню волі на певний строк: проблеми правової регламентації. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 10. С. 83–86.
4. Корабель М. Г. Соціально-правова обумовленість конфіскації майна як виду покарання. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. «Право». 2013. Вип. 20. С. 80–84.
5. Мостепанюк Л. О. Покарання та його удосконалення в санкціях кримінально-правових норм. *Форум права*. 2013. № 3. С. 412–416.